

Co obnáší kontingentní existence individuí?

Jiří Raclavský

Se zájmem sleduji dlouhotrvající diskusi o kontingentní existenci individuí mezi Stanislavem Sousedíkem, Antonínem Dolákem a už i Pavlem Maternou.¹ Nabyl jsem dojmu, že prvý jmenovaný vytrvale říká *individuum* i tam, kde druzí dva uvažují nikoli *individuum*, ale *individuový úřad*.² Pokud se tu ale myslí skutečně *individuum* jakožto *individuum*, tak si nedovedu vysvětlit, co ona kontingentní existence individuí obnáší. Jak níže zdůvodním, takový pojem definovatelný není. Poté však poukážu na takové dva druhy netriviální existence individuí (které považuji za nepravé – označení je ovšem spíš pracovní), které prof. Sousedík pod kontingentní-netriviální existencí individuí možná myslí, anebo by snad tyto druhy existence mohl přijmout jakožto plausibilní explikace zachycující aspoň některé jeho intuice.

Explikační rámec, jeho rysy a jejich důsledky

Nejen ve filosofii se vyskytuje řada formulací, jimž člověk sice nějak mlhavě rozumí, nicméně přece jen jim nerozumí dostatečně přesně. Je pak nejasné, co z nich vlastně plyne (byť diskutující mají leckdy oboustranně pocit, že z nich plyne něco nežádoucího, něco, co odporuje jejich přesvědčením). Za účelem rozčerení oněch pojmových zmlžení, za účelem získání jasných pojmů s jasnými důsledky, provádíme *explikaci*: intuitivní pojmy nahrazujeme pojmy rigorózními. Oblasti intuitivních pojmů nyní říkejme (z nedostatku lepšího názvu) *ex-*

¹ Na text Sousedík (2010a) budu níže odkazovat jen stránkovými údaji.

² Míněno v Tichého smyslu. Individuový úřad, v Tichého starší terminologii *individuová role*, je něco, čím *individuum může být*. Tichý proto explikuje *individuový úřad* jako jistou funkci z možných světů. Jejimi hodnotami jsou individua, tedy jednotliví *držitelé* toho úřadu (v daných jednotlivých možných světech). Blíže viz zejm. Tichý (2004).

plikovaný systém, preES, oblasti rigorózních pojmů *explikující systém, ES*. Z *preES* a *ES* se pak sestává *explikační rámeček ER*. Jako *ES* budu uvažovat určitou instanci Tichého teorie typů (Tichý 1988, kap. 5); tuto volbu zde obhajovat nemohu (srov. alespoň argumenty v Tichý 1988).

Několik nezbytných detailů, které budeme níže úročit.³ Mezi 1. *atomickými objekty* mnou uvažovaného konkrétního *ES* jsou: *individua* (I_1, \dots, I_n ; objekty typu ι), *pravdivostní hodnoty* (T a F; objekty typu \circ) a dále *možné světy* (W_1, \dots, W_n ; objekty typu ω), jimž radši říkám *modální index*, poněvadž slouží k modelování logické modalit; pro zjednodušení upustím od uvažování temporálního indexu. Rozmanité funkce nad atomickými objekty jsou 2. *molekulárními objekty* toho *ES*. Jsou to zejména *třídy* (tj. charakteristické funkce typu $(\circ\xi)$, kde ξ je libovolný typ) a dále rozmanité intenze (funkce z možných světů) – např. *individuové úřady* (objekty typu ι_ω ; ξ_ω' zkracuje $(\xi\omega)'$), *vlastnosti* (objekty typu $(\circ\xi)_\omega$) a *propozice* (objekty typu \circ_ω). Ba co víc, ještě jsou v *ES* 3. tzv. *konstrukce* všech těchto objektů: a. *trivializace-konstanty* (X bezprostředně konstruuje objekt X), b. *proměnné* (x , popř. y , pro individua, w pro možné světy, u pro individuové úřady, f pro vlastnosti individuí), c. *kompozice* (např. $[V w]$, stručněji V_w , konstruuje hodnotu vlastnosti V pro hodnotu proměnné w , tedy jistou třídu individuí čili *extenzi* té vlastnosti V ve světě w ; v případě úřadů zas U_w konstruuje držitele U ve w), d. *uzávěry* (např. $\lambda w[\dots w \dots]$ konstruuje funkci z objektů typu ω do objektů konstruovaných při příslušných valuacích konstrukcí $[\dots w \dots]$; konstrukce $\lambda x[C x]$ je obvykle tzv. η -redukovatelná na jí ekvivalentní konstrukci C).

Atomické objekty slouží k explikaci intuitivních pojmů-entit, které považujeme za logicky primitivní (např. afirmativní kvalita-pojem *Ano-Pravda*). Molekulární objekty, tedy funkce, využíváme k explikaci pojmů-entit, jež ty logicky primitivní předčí počtem, ale jsou z těch primitivních vystavěny (např. gramatické spojky jsou odvislé od pravdivostních hodnot a je jich mnohem více než pravdivostních

³ Většinu z následujících několika odstavců už nějak prezentoval Pavel Tichý zejm. v Tichý (1988, kap. 11). K lecčemu srov. rovněž kap. I.1-4 z mé knihy Raclavský (2009); také níže odkazované kapitoly z této knihy jsou dostupné na internetu (má homepage).

hodnot, proto je explikujeme pomocí pravdivostních funkcí). Konečně konstrukce lze vhodně využít k explikaci komplexních struktur, např. jazykových významů či pojmů ve vlastním slova smyslu.

Jakýkoli ES má následující rys 1 (číslování je jen pro naši potřebu). Každý z atomických, molekulárních či konstrukčních objektů daného ES je relativní pouze k danému ES. Např. proměnná x daného ES je specifikována tím, která individua jsou v jejím oboru. Ale v ES' , jenž má v ι třeba jen dvě určitá individua, je proměnná x odlišná od proměnné x z námi uvažovaného ES. Rovněž třídy individuí daného ES jsou specifikovány vzhledem k daným ι a o . Taktéž vlastnosti individuí daného ES jsou opět specifikovány vzhledem k daným ι , o a ω . Atp.

Důsledkem rysu 1 tedy je, že je vyloučeno, aby jakýkoli daný ES měl měnící se doménu (univerzum individuí); každý ES má specifickou, fixní doménu ι . Údajná změna domény by zákonitě obnášela přesun od jednoho ES k jinému ES' .

Dalším důsledkem rysu 1 je, že vyskytuje-li se v (objektuální) definici např. pojmu existence právě proměnná x , je vyloučeno, aby se obor x měnil; analogicky pro jiné proměnné. Údajná změna oboru proměnnosti by byla přesunem od pojmu existence v jednom ES k pojmu existence v jiném ES' . A jistě není třeba říkat, že těkavé uskakování z jednoho systému do jiného žádnou seriózní myšlenkovou práci neobnáší.

Nyní rys 2. Jakýkoli explikační rámec ER je dán nejen tím, co jsou jeho preES a ES, ale i tím, které členy ES (zejména atomické objekty) explikují které členy preES. Pokud by např. T neexplikovalo intuitivní pojem Ano (což jsme tacitně uvažovali výše), ale intuitivní pojem Ne, tak by třída, co explikovala intuitivní množinu všech individuí, explikovala intuitivní množinu o žádných individuích. To má samozřejmě dopad na to, zda určitá intenze je explikací intuitivní vlastnosti „být člověk“, anebo spíše „nebýt člověk“. ER je proto trojicí $\langle \text{preES}, \text{ES}, \text{expl} \rangle$, kde expl je onou uvažovanou funkcí „provádějící“ explikaci.

Podívejme se nyní na aplikace. Můžeme ES nasadit na takový preES, jehož základními intuitivními primitivními pojmy jsou čísla? Ano. Pak např. individuum I_1 explikuje intuitivní číslo nula. Můžeme, jak vlastně uvažuje Sousedík (s. 363), nasadit ES na takový preES, jímž je nějaký mýtus či obsah nějakého literárního díla? Jistěže ano. Pak např. I_1 explikuje intuitivní fiktivní individuum Hamlet. Můžeme ι daného ES nasadit, jak prosazuje Sousedík (např. s. 363 – 364),

k explikaci intuitivních reálných individuí a zároveň fiktivních individuí? Dle mého soudu ano.

Jenže Sousedík přitom požaduje odporovat rysu 2, který je nezczitelným rysem jakéhokoli ES. To, co dělá prvky ι prvky ι , je totiž: *rys 2.a* všechny prvky ι explikují druhem podobné intuitivní pojmy-entitity, *rys 2.b* všechny prvky ι jsou vnitřně nesložené, logicky primitivní objekty – jediná podstatná kvalita, již se navzájem odlišují, je jejich specifická numerická identita. (Analogicky pro jiné atomické objekty.) Ať už tedy má explikovat reálné či fiktivní individuum, individuum z ι má v ES v zásadě obdobné vlastnosti, objekty typu $(o\iota)_{\omega}$, jako kterékoli jiné individuum z ι . Např. I_1 může kombinatoricky vzato nabývat jak vlastnosti reálných individuí, tak vlastnosti připsané nějakým autorem nějaké fikce, tak vlastnosti autorem té fikce nepřipsané. Právě toto ale Sousedík nepřipouští – podle něho totiž některé prvky ι mohou v principu nabývat pouze vlastnosti reálných individuí, jiné prvky ι zas pouze ty vlastnosti jim připsané autorem (s. 363).

Tyto požadavky Sousedíka by bylo možno (do jisté míry) splnit, kdyby ta fiktivní individua byla explikována entitami jiné kategorie než ι , značme ji φ .⁴ Intuitivní evidencí pro toto rozdělení je jev kategorické chyby, tj. to, když entitě jednoho typu (kategorie) nedopatřením přisuzujeme vlastnosti připisovatelné entitám jiného typu (srov. Russellův příklad: Julius Caesar je prvočíslo). Když Sousedík zastává, že explikans reálného individua nemůžeme připsat vlastnost připisatelnou explikans fiktivního individua – příkladem nám budiž Sousedíkem uvažovaná vlastnost „existovat intencionálně“ –, jedná se tu o nepřímý poukaz na kategorickou chybu. Při respektování rysu 2.a ale předcházení kategorické chybě musí obnášet, že prvkům ι připisujeme pouze vlastnosti typu $(o\iota)_{\omega}$, kdežto prvkům φ , jimiž explikujeme fiktivní individua, pouze vlastnosti typu $(o\varphi)_{\omega}$.

Někdo by mohl namítat, že přesto prvkům φ připisujeme vlastnosti typu $(o\iota)_{\omega}$, přičemž by poukazoval na věty jako ‚Hamlet mluví‘, v nichž je jistě uvažována vlastnost připisovatelná pouze individuí (nikoli objektům jakéhosi typu φ). U Tichého má věc ale snadné vysvětlení. Výraz ‚Hamlet‘ denotuje individuový úřad, prvek ι_{ω} ; nicmé-

⁴ Anebo bychom pomocí ι mohli explikovat jen fiktivní individua a reálná bychom explikovali entitami jiné kategorie než ι – od čehož jistě upustíme.

ně ona vlastnost individuí se predikuje nikoli prvku ι_ω , tedy úřadu, ale jeho případnému držiteli, tj. hodnotě té funkce z možných světů do individuí, což je objekt typu ι . Všimněme si, že toto vysvětlení je možné jen díky tomu, že fiktivní individua jsou Tichým explikována jako jisté funkce, které mají jako hodnoty individua. Systém, v němž by fiktivní individua byla explikována atomickými objekty (tj. kdyby φ byl atomický typ), by diskutovaný příklad výroků takto plausibilně vysvětlit nedokázal.

Dodejme, že když Tichého následovník čte Sousedíkovu tezi, že fiktivní individua mají pouze a právě vlastnosti jim připsané autorem, nemůže se ubránit přesvědčení, že Sousedík vlastně uvažuje to, co Tichý vystihl jako *rekvizity* individuových úřadů.⁵ Rekvizitou individuového úřadu je vlastnost individuí, kterou individuum musí mít, aby mohlo vyplňovat daný úřad. Například úřad „prezident USA“ má jako svou rekvizitu, tedy požadavek na své případné jednotlivé držitele, vlastnost „být narozen v USA“.⁶ No a třeba fiktivní charakter „Hamlet“ má jako rekvizity „být dánský princ“, „mít zásadní životní dilema“, apod. Ty vlastnosti jakožto rekvizity jsou takříkajíc tím, co dělá Hamleta Hamletem (ten úřad tím úřadem). Proto když tvrdíme, že Hamlet je princ dánský, nejspíš vyslovujeme analytické tvrzení (platné právě díky definici pojmu Hamleta, jak si blíže ukážeme níže). Proto nedává dobrý smysl říkat, že Hamlet je např. kupec benátský, nebo že není kupec benátský – na což se možná vskrytu odvolává Sousedík, když píše, že žádné jiné než autorem připsané vlastnosti ona fiktivní individua nemají a mít nemohou. „Hamlet“ byl Shakespearem prostě vymezen tak, že jak vlastnost „být kupec benátský“,

⁵ Srov. zejm. Tichý (1976); viz k tomuto kap. IV.3 Rekvizity úřadů a vlastností. (Kromě rekvizit úřadů Tichý rozlišuje i rekvizity vlastností; ty jsou vlastně ‚definičními podvlastnostmi‘ těch vlastností – např. „být filosof“ je rekvizitou vlastnosti „být moudrý filosof“.)

⁶ Rekvizity jsou ‚vnitřními‘, nikoli ‚vnějšními‘ vlastnostmi toho úřadu. ‚Vnější‘ vlastností úřadu je např. netriviální existence, čili být obsazen nějakým držitelem. Úřad nikdy nemůže své rekvizity instanciovat jakožto vlastnosti – např. úřad „prezident USA“ v principu nemůže být prezidentem, ani se nemůže narodit v USA.

tak „nebýt kupec benátský“ jsou ‚mimo hru‘; našimi slovy: nejsou rekvizitami toho úřadu.⁷

S rysem 2.b zase souvisí, že atomický objekt nelze (reálně) definovat, ale pouze zvně opsat („describe“). To proto, že atomické objekty nemají vnitřní složení, na které jakožto na výlučné by ukázalo patřičné definiens.⁸ Například derivační pravidlo $\vdash I_1 \Leftrightarrow^1 [\text{Sng } \lambda x[x=I_1]]$ (kde Sng je ‚singularizátor‘) sice vztahuje dvě konstrukce po stranách \Leftrightarrow^1 , nicméně ta složená konstrukce je de facto významem deskripce ‚to jediné individuum, které je totožné s I_1 ‘. Za definici mám až např.:

$$\text{Pegas} \equiv^{(w)} \lambda w[\text{Sng } \lambda x[[\text{Okřídlený}_w x] \wedge [\text{Kůň}_w x]]]$$

(což lze transformovat na $\text{Pegas}_w \equiv^1 [\text{Sng } \lambda x[[\text{Okřídlený}_w x] \wedge [\text{Kůň}_w x]]]$, anebo i na $[x=\text{Pegas}_w] \equiv^0 [x=[\text{Sng } \lambda x[[\text{Okřídlený}_w x] \wedge [\text{Kůň}_w x]]]]$).

Pegas je pojem-konstrukce individuového úřadu „Pegas“, jehož rekvizitami jsou, jak tato definice jasně ukazuje, vlastnosti „být okřídlený“ a „být kůň“. To znamená, že individuum, které plní úřad „Pegas“, zákonitě instanciuje vlastnost „být okřídlený“ i vlastnost „být kůň“. Rovněž platí, že vlastnost „být Pegas“ (konstruovatelná např. konstrukcí $\lambda w \lambda x[\text{Pegas}_w = x]$) je též vlastnost jako „být okřídlený a být kůň“ (rozdílné jsou jen pojmy-konstrukce té vlastnosti). Taktéž platí, že „Pegas“ je též úřad jako „to jediné individuum, které je okřídlené a kůň“ (rozdílné jsou jen pojmy-konstrukce toho úřadu). Vidíme tedy, že „Pegas“

⁷ Sousedík ale také říká věci obtížně akceptovatelné jistě nejen pro Tichého následovníka. Třeba to, že vlastnost „být sova“ může být instanciována jak reálnými, tak fiktivními individui (s. 363). To v člověku vzbuzuje námitku, že zoologie se zabývá reálnými sovami, jež nemají např. mluvidla („nemít mluvidla“ je totiž při obvyklém pojmání rekvizitou vlastnosti „být sova“), ale pak je tu neprovozovaný (proč asi?) obor fiktozoologie, k jehož otázkám spadá, zda anglicky mluví víc sov než česky.

⁸ Definice chápu objektuálně, tj. jakožto vztahující dva ekvivalentní pojmy-konstrukce, nikoli jako jazykové zkratky připisující význam složeného výrazu jednoduchému výrazu nalevo od ‚=df‘. Definice chápu jako určitá derivační pravidla v Tichého systému dedukce. Definiendem je de facto význam desambiguovaného výrazu jako např. ‚existovat‘, definiens je zase významem jiného, byť ekvivalentního, výrazu. Definice mají leckdy explikativní charakter. Srov. kap. IV.1 Redukce, dedukce, definice.

(resp. jeho pojem) je reálně definovatelný (a má tudíž svou *esenci*, jak tomu říká Tichý, jejíž části-rekvizity jsme využili v definiens).

Pět druhů vlastností existence

Podívejme se nyní na definice pojmů existence.⁹ Prvý druh je *existence triviální*, plyne z axiómu identity (pro případ individuů: $[\forall \lambda x[x=x]]$), odkud partikularizací: $[I_1=I_1]$, a dále pak existenční generalizací: $[\exists \lambda y[y=I_1]]$. Pro případ individuů definujeme:

$$[\mathbf{Existovat}^{\text{triv-}i}_w x] \equiv [\exists \lambda y[y=x]]$$

(popř. $\lambda\omega\lambda x[\mathbf{Existovat}^{\text{triv-}i}_w x] \equiv^{((\omega))} \lambda\omega\lambda x[\exists \lambda y[y=x]]$), přičemž definiendum je η -redukovatelné na $\mathbf{Existovat}^{\text{triv-}i}$. Konstrukce $\mathbf{Existovat}^{\text{triv-}i}$ konstruuje triviální vlastnost individuů, jež má jakožto svou invariabilní-konstantní extenzi třídu všech individuů. Je to vlastnost *přisuzovatelná individuům*, a to *triviálně*. Významem věty ‚P. Tichý existuje‘ je $\lambda\omega[\mathbf{Existovat}^{\text{triv-}i}_w \mathbf{PTichý}]$, což je konstrukce triviální (jmenovitě analyticky pravdivé) propozice.¹⁰

Druhý pro nás relevantní druh existence je *existence jako vlastnost úřadů*. Pro případ individuových úřadů definujeme:

$$[\mathbf{Existovat}^{\omega}_w u] \equiv [\exists \lambda x[u_w=x]].$$

$\mathbf{Existovat}^{\omega}$ konstruuje netriviální vlastnost individuových úřadů. Ta má tedy variabilní průběh extenzí, čili těm *úřadům* je *přisuzovatelná netriviálně*. Významem věty ‚Pegas existuje‘ je (při nejpřirozenějším výkladu) $\lambda\omega[\mathbf{Existovat}^{\omega}_w \mathbf{Pegas}]$, konstrukce kontingentní propozice.

⁹ Co se týče druhého a třetího druhu, v mnohém vycházím z Tichý (1976); srov. k tomu kap. IV.4 Druhy existence, kde jsou mnou (nepočítáme-li první) elaborovány i čtvrtý a pátý druh existence, které Tichý neuvažoval.

¹⁰ Materna píše ‚z hlediska TIL... existenční predikáty nejsou skutečně aplikovatelné na jednotliviny‘ (Materna 2010, 235). S tím souhlasit nemohu. Tichý triviální existenci uvažoval např. v Tichý (1988, 269 – 270). V mé knize, kap. IV.4, jsou navíc exponovány dva další druhy existence individuů, přičemž explicitně ukazují, že ony pojmy jsou vyjádřeny ‚prvořádo- vými‘ predikáty.

Samozřejmě je tu ještě třetí pravý druh existence, *existence vlastností*, která je netriviálně přisuzovatelná vlastnostem; v kontextu tématu našeho článku proto není příliš zajímavá. Pro případ vlastností individuí je definicí $[\text{Existovat}^{(\omega)}_w f] \equiv [\exists \lambda x[f_w x]]$; významem věty „Jednorožci existují“ je tedy (při nejpřirozenějším výkladu) $\lambda w[\text{Existovat}^{(\omega)}_w \text{Jednorožec}]$, konstrukce kontingentní propozice.

Logická modalita je v uvažovaném ES explikována s odkazem na možné světy. To, že něco je možné, obnáší, že existuje nějaký možný svět w , v němž to něco platí; nutnost – že to platí ve všech w . Sousedík píše „nějaká individua [jsou] kontingentní, tj. taková, že mohou existovat nebo neexistovat“ (s. 358). Takže jím uvažovaná existence je odvislá od modalit. Čili existuje možný svět w , v němž platí něco, ale existuje i odlišný w' , v němž to neplatí; to něco je tedy kontingentní fenomén.

V zájmu dobrého porozumění pojmu kontingentní existence individuí je však třeba podat jeho definici. Definiendem se zdá být $[\text{Existovat}^{\text{netriv-}i}_w x]$; definiens je obecně tvaru $[...w...x...]$. Konstrukce $[...w...x...]$ však má konstruovat – relativně od toho, jaký možný svět je hodnotou proměnné w – pravdivostní hodnotu T anebo F. K tomu prostrídání T a F, relativně od w , musí dojít, poněvadž jinak by konstrukce $\text{Existovat}^{\text{netriv-}i}$ nekonstruovala vlastnost netriviální, ale triviální. Ještě jinak totéž: $\lambda x[\text{Existovat}^{\text{netriv-}i}_w x]$ musí při jedné valuaci pro proměnnou w konstruovat jistou třídu, ale při jiné valuaci pro w nějakou jinou třídu, tj. jinou extenzi té netriviální vlastnosti.

Já jsem v úsilí najít takové definiens neuspěl. Je jistě otázkou, zda by např. Sousedík uspět mohl. Už výše ale byly podány důvody, proč je to podle všeho vyloučeno. Zde je zopakování toho nejdůležitějšího. Ta konstrukce z definienda (platí to i pro tu z definiens) je tou konstrukcí na základě toho, co konstruuje. To je jistý objekt daného ES a tedy i ta konstrukce je něčím náležitým danému ES. Ten objekt je tím objektem-vlastností odvisle od toho, jaké jsou v daném ES ω , ι , ω . Kdybychom v úvahách připustili, že nějaký prvek ι opravdu z ι „zmizí“, přestane existovat v ES, tak bychom se dopustili banální myšlenkové chyby. Zaměnili bychom totiž původní ES za odlišný ES', čímž bychom žádnou definici pojmu $\text{Existovat}^{\text{netriv-}i}$ vlastně vůbec nepoda-li. Pokud tedy nechceme explikaci hodit přes palubu, nezbyvá nám než respektovat rysy ER a tedy i ES. Výsledkem tudíž je, že pojem ne-

triviální existence individuů jakožto pravý druh existence *definovatelný není*.¹¹

Je třeba dodat – a začínáme tak nové téma našich zkoumání –, že jistý pojem netriviální existence individuů by k ruce přece jen byl. Vlastně je tu jejich celá škála, řadím je pod *existenci jakožto být objektem určitého druhu* (ve smyslu mít jistou vlastnost). Příkladem je existovat ve smyslu být živým člověkem či existovat ve smyslu narodit se nějakým manželům.¹² Vlastně je to takový svérázný ‚filosofický‘ způsob nazývání vlastnosti jako např. „být živý člověk“ existencí. Proto tomu říkám *nepravý druh* existence (ten termín nemá být hodnotící; po technické stránce je tu ovšem skutečnost, že v definiens není nezbytný existenční kvantifikátor); jedná se jen o tacitní uvažování nějaké běžné vlastnosti.¹³ Takže např. *x* existuje (ve smyslu být živý člověk) právě tehdy, když *x* je živý člověk. Je nasnadě, proč je tato existence *netriviální vlastností individuů* (totéž pro další jednotlivé případy z té škály). Čili vznáším podezření, že údajná kontingentní existence individuů, po níž je nezřídka ve filosofické literatuře voláno, je případem právě tohoto nepravého druhu existence.

Druhý nepravý druh existence, jenž rozeznávám, je *existence jakožto v bytí v čase a prostoru*. Viz k tomuto kap. IV.4 mé knihy, protože adekvátní výklad je náročnější a zde jej nelze dostatečně podat. Pouze si naznačíme, že existovat v tomto smyslu obnáší mít určitou časoprostorovou materializaci (což je v ES přesně modelováno). Při určitém výkladu tohoto druhu existence se jedná o *netriviální vlastnost individuů*. Domnívám se, že Sousedíkem uvažovaná vlastnost „být kontingentní jsoucnou“, kterou chce zúročovat ve svém metafyzickém sys-

¹¹ Jen pro úplnost: výraz ‚**Existovat**^{netriv-‘} tedy nemá význam – my si jen jeho jakýsi význam mlhavě (a neexplikovatelně) domýšlíme.

¹² Jak píše Kripke v Kripke (2002, 49): kdyby se Nixonovi rodiče nevzali, Richard Nixon by nemohl existovat – dle mne tedy existovat v nějakém výše uvažovaném smyslu.

¹³ Protože těch příbuzných je často celá škála, z níž se člověku nechce jednu určitou vlastnost vybírat, výraz ‚existovat‘ je zřejmě uplatňován jako jakýsi pohotový zástupce či zkratka (jedna z mnoha užívaných v každodenní komunikaci).

tému (s. 358), by se dala velmi plausibilně chápat právě jako tento druh existence.

Pro ilustraci se nyní podívejme na větu:

„Jednorožci existují v bájích, ale ne v realitě“,

které se, resp. její varianty, Sousedík opakovaně dovolává (např. s. 358 či Sousedík 2010). Druhým predikátem hlavní věty se individuím zřejmě přisuzuje (připusťme na chvíli se Sousedíkem, že se opravdu něco přisuzuje individuím) existence ve smyslu být objektem určitého druhu (vlastně: „vyskytovat se v bájích“ či „být pojednáván bájemi“; srov. též Dolák 2010). Ve vedlejší větě se individuím asi také přisuzuje existence ve smyslu být individuem určitého druhu. Pokud to ovšem nechápeme spíše ve smyslu přisuzování existence jakožto bytí v čase a prostoru (což se mi zdá dosti plausibilní), anebo ve smyslu existence vlastností.

Podotkněme ale, že Sousedík nerespektoval *význam* dané věty, když tvrdil, že se v ní mluví o individuích (s. 359).¹⁴ Adekvátní logická analýza, kterou si záhy ukážeme, nic takového nepotvrzuje. Abychom si podání trochu zjednodušili, budeme ignorovat vedlejší větu a namísto významu druhého predikátu hlavní věty si uvedeme schematickou konstrukci vlastnosti individuí V^i (níže pak vlastnosti individuových úřadů, V^{ω}); vyhneme se tím nejasnosti ohledně přisuzo-

¹⁴ Přizpůsobuji se zde vyjadřování Sousedíka (s. 360), který víceznačný výraz „mluvit o“ pochopil právě v tom smyslu, který Tichý neuvažoval (nepříliš zdařilý Tichého příklad deskripce s anaforickým zájmenem „moje hodinky“ vsutku nahrával Sousedíkovu výkladu). Tichý tehdy uvažoval právě ten význam mluvení o („aboutness“, „subject matter“), který je zřejmě ztotožnitelný s rozuměním ve smyslu uvažovaném Sousedíkem. V mém pojetí: rozumět výrazu daného jazyka *J* obnáší znát jeho význam ustavený lingvistickou konvencí a gramatikou *J*, tj. nikoli na základě znalosti mimojazykových empirických či matematicko-logických faktů (mj. pozdního Tichého to nakonec vedlo k závěru, že „aboutness“ se týká výlučně konstrukcí). Přiznám se ale, že Sousedíkovo pojetí mluvení o nemohu doopravdy následovat. Věta „Král Francie neexistuje“ nepochybně vyjadřuje vědecký fakt (věta „Král Francie je holohlavý“ pouze hypotetický-možný fakt). Jistě se zde nemluví o žádném individuu (což zdůraznil už Russell), natožpak o individuu bájném – jak se zdá Sousedík naznačovat u příkladu s „Nejmłodší jednorožec spí“ (s. 361). Srov. též rozbor v Dolák (2010a).

vaného druhu existence, což nečiní jádro sporu o význam věty. Nuže je zjevné, že rozebíraný výrok tacitně zahrnuje zobecněný kvantifikátor ‚všichni‘. Adekvátní analýzou je tudíž propoziční konstrukce:

$$\lambda w[[\text{Všichni} \text{ Jednorozec}_w] V_w].$$

Funkce ‚všichni‘ (je typu $((o(o_1))(o_1))$); následující výklad je zjednodušený) vrací T, pokud extenze vlastnosti ‚být jednorozec‘ (což je aktuálně prázdná třída) je podtřídou extenze vlastnosti ‚ V_w ‘; v opačných případech ‚všichni‘ vrací F. Analýza tedy ukazuje, že to, o čem se tu mluví, jsou extenze oněch vlastností, nikoli jejich instance – individua.

Je pravda, že logickým ekvivalentem právě uvedené konstrukce je (ekvivalence je podána už v Tichý 1976; ignorujeme totiž s parcialitou):

$$\lambda w[\forall \lambda x[[\text{Jednorozec}_w x] \rightarrow [V_w x]]]$$

a tedy rovněž:

$$\lambda w[\exists \lambda x[[\neg[\text{Jednorozec}_w x]] \vee [V_w x]],$$

příčemž obě tyto konstrukce zahrnují klasické kvantifikátory. Z poslední konstrukce je však patrné, že se jedná (což věděl už Frege) o predikování neprázdnosti jisté třídě – jmenovitě té, co je konstruována konstrukcí $\lambda x[\neg[\text{Jednorozec}_w x] \vee [V_w x]]$. Takže nás to nijak nezavazuje, a hlavně neopravňuje (jak se zdá myslet Sousedík, s. 358), k tvrzení či předpokladu, že existuje individuum, které je jednorozec.

Jak mohlo dojít k tomu, že někdo *chápe* diskutovaný výrok jako výrok mluvící o individuích? Mou hypotézou je, že u něj došlo k ‚intencionálnímu zdvihu‘. Tedy že svou pozornost namísto na individua (x) zaměřil na to, čím individua mohou být, na ony intencionální objekty – začal tedy kontemplotovat individuové úřady (u), ‚fiktivní individua‘. Ukážeme si, že při tomto ‚intencionálnímu zdvihu‘ jsou možná následující čtyři chápání daného výroku (budeme však ignorovat varianty zahrnující příslušný zobecněný kvantifikátor). Lze je rozdělit do dvou druhů.¹⁵

¹⁵ Jak ‚rekvizitní‘, tak ‚držitelský‘ druh výkladu jsem vyvodil z jistých rozborů v Tichý (1976).

Dle prvního druhu se ta ‚individua‘ vyznačují jednorozcovitostí – vlastnost „být jednorozec“ je tedy rekvizitou příslušných úřadů u („rekvizita“ je relace mezi vlastnostmi a úřady). Podle:

$$1.a) \quad \lambda w[\forall \lambda u[[\text{Rekvizita Jednorozec } u] \rightarrow [V^{\omega_w} u]]]$$

jsou to pak ‚individua‘ u , o čem pojednávají báje. Podle:

$$1.b) \quad \lambda w[\forall \lambda u[[\text{Rekvizita Jednorozec } u] \rightarrow [V^{\iota_w} u_w]]]$$

nejsou předmětem bájí ta u , ale jejich držitelé, tj. reálná individua.

Kromě tohoto ‚rekvizitního‘ druhu chápání je tu však i druh, podle něhož to jsou držitelé těch u (tedy reálná individua), co instanciuje vlastnost „být jednorozec“:

$$2.a) \quad \lambda w[\forall \lambda u[[\text{Jednorozec}_w u_w] \rightarrow [V^{\omega_w} u]]]$$

$$2.b) \quad \lambda w[\forall \lambda u[[\text{Jednorozec}_w u_w] \rightarrow [V^{\iota_w} u_w]]]$$

Takže může vzniknout i přesvědčení, že mluvíme o reálných individuích, poněvadž v antecedentech se ‚sestupuje‘ k hodnotám těch u . Dodejme, že právě diskutované konstrukce jsem uváděl kvůli ujasnění toho, co vlastně myslíme, pro což je nám Tichého logika schopným nástrojem.¹⁶

Závěrem

V této stati jsme se všelijak vyjadřovali o individuích a náš diskurz je tedy explikovatelný jedním rozsáhlým ES s určitou ι . Je zřejmé, že náš jazyk, potažmo naše myšlení, nad daným (pre)ES dokáže něco připisovat pouze těm individuím, které jsou v příslušné doméně, jmenovitě v ι .¹⁷ Zda jsou nějaká individua mimo tuto ι , je pro nás vyloučeno zjistit. Proto ani nemůžeme rozhodovat jejich existenci či neexistenci.

¹⁶ Ještě: diskurz fikce obnáší i další specifická úskalí, jimiž dle mého soudu zdařile proplul právě Tichý (Tichý 1988, §49); moje pojetí viz v Raclavský (2009, 273 – 279).

¹⁷ Což poznamenal už Tichý v Tichý (1976), kde také vyslovil domněnku, že toto měl na mysli již Parmenides.

tenci.¹⁸ (Teď, jako i níže, mám samozřejmě na mysli triviální vlastnost neexistence individuí – při nepravých druzích naše individua na neexistenci pochopitelně produktivně testovat můžeme.)

Žádné dosavadní příklady údajně neexistujících individuí nás nemohly doopravdy přesvědčit, že právě to a to individuum neexistuje. (Paradox negativních tvrzení existence na to přece jasně ukazuje.) Z odborné literatury známé příklady oněch údajně neexistujících individuí (uvažován byl Pegas) se týkaly pouze něčeho, čím individuum *může být*, nikoli nějakého individua. Čili prostřednictvím skryté deskripce bylo poukazováno na nějaký úřad, který v jistém světě držitele má, ale v aktuálním světě kontingentní náhodou nemá.¹⁹

Popřípadě se jednalo o jiné zmatení – jako třeba v příkladu s Nixonem. Byli jsme sice naváděni na individuum Nixon (žijícím jako člověk), ale taky jsme byli vyzváni k uvažování kontrafaktuálního stavu světa, kdy se to individuum Nixon (kdo jiný?) ještě Nixonovým nenarodil. Vskutku holá inteligibilita příslušných tvrzení předpokládá, že tu daná entita je – a to ‚napříč možnými světy‘.

Jistěže i v případě s Nixonem to celé můžeme chápat i tak, že Nixon zde nebyl uvažován jako individuum, ale jako úřad. Jmenovitě úřad specifikovatelný jakožto „to jediné individuum, které se narodilo Nixonovým, odstoupilo z postu prezidenta USA kvůli aféře Watergate (atd.)“.²⁰ A právě tomuto úřadu byla (netriviálně) připsána existence jakožto vlastnost úřadů. Opravdu se při našem vnímání věcí někdy stává, že individuum, které se třeba už za našeho života významně vyznačuje nějakou vlastností, nám v mysli jaksi ‚zbytní v úřad‘. Čili namísto toho individua jako takového začneme kontemplovat úřad, jehož držitelem je právě ono individuum. Když to individuum onu význačnou vlastnost pozbude, říkáváme ‚to už není on‘. Avšak nejed-

¹⁸ To je v podstatě onen Tichého ‚existenční test‘ (např. Tichý 1988, 182): testování na existenci by jen potvrdilo, která individua tu už jsou; test na neexistenci v principu nic rozhodnout nemůže, protože absentující individua nelze k tomu testu přivést.

¹⁹ Srov. už Tichého analýzu případu s Pegasem v Tichý (1988, 181).

²⁰ Takovýmto způsobem zacházíme zvláště s ‚historickými osobami‘, např. s Praotcem Čechem (příklad uvádí Sousedík, s. 364), tj. tím, kdo dovedl Čechy na Říp.

ná se zde o připsání neexistence či neidentity individuu, jak se snad na první pohled zdá, ale o vyjádření toho, že ta naše ‚zbytnělá představa‘, onen úřad, už aktuálně nemá držitele.

Domnívám se, že Tichého systém jakožto velice plausibilní nástroj aktuální filosoficko-logické explikace našeho konceptuálního schématu (včetně Tichého rehabilitování a logického pojednání intencionálních jsoucen, úřadů) by mohl být díky svému charakteru pro prof. Sousedíka aspoň do jisté míry přitažlivý. Každopádně je tu mnou učiněná explicitní nabídka dvou explikovaných druhů existence, které zpracovávají ty intuice spjaté s intuitivním pojmem (či spíš pojmy) existence, jež nelze vtělit do onoho tria pravých druhů, avšak pro filosofa-metafyzika by jistě mohly být vítány.

*Katedra filozofie
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arne Nováka 1
602 00 Brno
raclavsk@phil.muni.cz*

Literatura

- DOLAK, A. (2010): Univerzum je existenčně homogenní. *Organon F* 17, č. 2, 233 – 234.
- DOLÁK, A. (2010a): Individua vs. intenze. *Organon F* 17, No. 3, 369 – 373.
- KRIPKE, S. A. (2002): *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Bratislava: Kalligram.
- MATERNA, P. (2010): Existence jako predikáty řádů vyšších než 1. *Organon F* 17, č. 2, 235 – 238.
- RACLAVSKÝ, J. (2009): *Jména a deskripce: logicko-sémantická zkoumání*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- SOUSEDÍK, S. (2010): Ještě k problematice existence. *Organon F* 17, č. 1, 81 – 84.
- SOUSEDÍK, S. (2010a): Kritická poznámka k sémantickým východiskům transparentní intenzionální logiky. *Organon F* 17, č. 3, 358 – 365.
- TICHÝ, P. (1976): *Introduction to Intensional Logic*. Nepublikovaný rukopis.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin: Walter de Gruyter.
- TICHÝ, P. (2004): Individuals and Their Roles. In: Svoboda, V. – Jespersen, B. – Cheyne, C. (eds.): *Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy*. Dunedin: University of Otago Press, Praha: Filosofia, 711 – 748.